

48576

DR. LAUSCHMANN GYULA

Bb 4276

A SZIV VALÓSÁGA
ÉS KÖLTÉSZETE

SZÉKESFEHÉRVÁROTI.
NYOMATOTT CSITÁRI KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1904.

4857b

A SZIV VALÓSÁGA ÉS KÖLTÉSZETE

IRTA ÉS FELOLVASTA A VÖRÖSMARTY-KÖR
1904 JANUÁR 24-ÉN TARTOTT ESTÉLYÉN

DR. LAUSCHMANN GYULA.

SZÉKESFEHÉRVÁROTT.
NYOMATOTT CSITÁRI KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1904.

Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az ezeregyéj búbajos meséi említik egy helyütt, hogy a hatalmas szultán három kérő közül annak ígérte a szépséges Nurunnihárnak kezét, a ki egy év után valami ritkasággal fog hozzá visszatérni.

A három ifju lelkesedéssel teljesíté a királyi megbízást, mert a jutalom — kelet legszebb leányának forró szerelme volt. Az egyik bűvös szőnyegre tett szert, a mely, ha kiterítve lőn, a rajta ülőt egy pillanat alatt, minden gondolatnál gyorsabban szállította arra a helyre, hova vágyai vonzották. A másik egy kis elefántcsövet hozott magával, a melynek két nyilását kristályüveg zárta el, és az volt a tulajdonsága, hogy a ki belenézett, mindazt meglátta, a mire kíváncsi volt. A harmadik ifju végül egy ritka hatásu almával versenyzett a királyleány kezéért, és az alma a testnek minden szenvedését, a léleknek minden bánatát gyógyítani volt képes, egészséges ember pedig, ha egy falatot evett belőle, erősebbnek, szellemileg üdébbnek érezte magát csakhamar. Hagyjuk az ezeregyéj költői

RM

Bb 4276

R 80

KÖNYVTÁR TULAJDONOS
SZÉKESFEHÉRVÁR

162587

meséjét, bennünket úgy sem érdekel, hogy a szultán a három ritkaság közül melyiknek adta az elsőség pálmáját, és hogy melyik kérő lett a gyönyörű Nurunnihárnak boldog jegyese. De, ha a költői szárnyalású meséből csupán a három ritkaságnak prózáját vesszük figyelembe, úgy a szőnyeg a rövidségről, az elefántcső a könnyű áttekintésről, és az alma a hasznosságról fog beszélni, tehát arról, a mi minden felolvasásnak szükséges kelléke.

Magam is szeretném a felolvasások ezen arany szabályát megvalósítani, midőn a Vörösmarty-kör megtisztelő bizalmából ezen asztalnál helyet foglalok. A tárgy, a melyről szólni szeretnék, mindnyájunkkal közös, a mindennapi élet, a társadalom, a közszokás állandóan említi azt, és róla a világirodalom költészete, a tudomány mélyén buvárló emberi szellem, és a művészetnek minden ága nagyon sokat irt, és nagyon sokat alkotott. Épp ez a roppant kiterjedés, ez a hatalmas túlsúly minden fölött, a mi az embert emberré teszi, és a mi ideális zománcot fűz az anyag fölé, gördit végtelen nehézséget felolvasásom elé, a mely, ha csak néhány főbb vonásra terjeszkedem is, nagyon féiek, nem lesz rövid nem lesz könnyen áttekinthető, és nem lesz hasznos.

Tényleg úgy vagyunk a szívvel, mint a római mitosz Jánuszával. A pánteizmus ezen ősrégi istenének két arca volt, a melyeknek mindegyike ellenkező irányba nézett, és külön vonások valának mindegyiken az uralkodók. A szívnek is két szerepe van; egyik az orvos-

tudományé, a másik pedig a költészeté, és ezen kettős szempontból nemcsak Jánusz arcához, hanem az éremhez is hasonlít, a melynek mindkét oldalát külön vésés díszíti. Az érem egyik oldalát, a szívnek valóságát, az emberi kutató szellem hozta tisztába minden legapróbb részletében, és a nagy angol orvos fölfedezése, a vérkeringés, kimagasló határkövet jelent az orvostudomány fejlődésének történetében. Az érem másik oldala, a szívnek költészete, talán szebb, talán vonzóbb képet mutat, mert a világ felfogása minden érzést, annak minden árnyalását a szívbe helyezi, joggal-e, vagy jogtalanul, meg fogjuk látni nemsokára. Tényleg nincsen az emberi életnek semmiféle mozzanata, melyben a szívnek szerepet ne juttatna a költészet. A szívvel hisz, a szívvel remél, és a szívvel szeret az emberiség, de a szívvel gyűlöl 'is, s lantos, hegedős, regényíró és színész tolmácsolják az érzelmeknek azt a skáláját, mely a szívben — állítólag — leviharzik.

A szív érmének két oldalát óhajtom röviden megvilágítani, és a nagy ellentét dacára is némi összekötő kapcsot szeretnék kimutatni a valóság és a költészet között.

Nagyjában véve a szívet finom burookban fekvő, összehúzódásra képesített, vastag falu, belsejében rekeszekre osztott tömlőnek tekintetjük, melynek hivatása, hogy üregének tartalmát összehúzódás, tehát saját ereje által a megfelelő irányba terelje. Nagysága ép viszonyok között majdnem minden embernél az ökölbe szorított kéz terjedelmével egyenlő, és súlya

felnőtt embernél átlag 340 gram, míg nőnél ez a szám 310 gramig száll alá.

Ne gondoljuk, hogy alakja olyan, mint a kártyaszívé, mert ehhez bizony mitsem hasonlít, ámbár sajtóságos, hogy ezt a fantasztikus alakot vette át a festészet és szobrászat, s olyan formában ábrázolja előttünk a szívet, a minő az sohasem volt. A valóság a szívet úgy ismeri, hogy a kupalak alsó része megkeskenyedve, csúcsban végződik, felső része pedig hártvás csövekkel, a nagy edényekkel áll összeköttetésben. Fekszik a szív a mellkas bal felében, és függélyes irányban a második bordaporctól egész a hatodik bordaporcig terjed, de tengelyének iránya úgy tér el az egyenestől, hogy a szív alapja, melyen a kiinduló és oda visszatérő nagy edények függnék, hátrafelé, a csúcs pedig mellfelé, a bordákhoz közelebb esik.

A hajtó erőt képező vastag falon belül a szív üregekre van osztva, még pedig egy hossz és egy harántirányu válaszfal négy üreget enged megkülönböztetni. Igen könnyen tájékozódhatunk a szív beosztása és alkotása felől, ha a két válaszfalat egymásra teljesen függélyesen állónak gondoljuk, ámbár a valóságnak ez a felvágás semmikép sem felel meg. A felülről lefelé, tehát függélyesen álló válaszfal azután a szívet jobb és bal félre osztja, míg a vízszintes határfal felső és alsó részt enged megkülönböztetni. A felső részeket általában pitvaroknak, az alsókat pedig gyomrocoknak szokás nevezni, és ezeknek mindegyikét a függélyesen álló válaszfal jobb és baloldalra felezvén, a szív

ürege véglegesen jobb és bal pitvarra, jobb és bal gyomrocra oszlik.

Ne gondoljuk azonban, hogy ez a négy üreg teljesen változatlan, szilárdul álló válaszfalak közé van szorítva, és hogy egymással közlekedésben ne állana. Épp ellenkezőleg, a falak változékonyak, tágulnak és összehúzódnak, miközben vért vesznek fel, és azt tovább terelik azokon a hajszálíg tökéletesen záró és nyíló kapucskákon keresztül, melyek által az egyes üregek egymással közlekednek.

Az üregek falát kibéleelő finom hártva azután ezen nyílásoknál redőzeteket képezvén, a szívnek legfontosabb, és igazán a művészettel határos részét, a tökéletes billentyűszerkezetet alkotja. A vízszintesen fekvő válaszfalon, tehát a két pitvar és a két gyomroc között van baloldalt a két hegyü, jobb oldalt a három hegyü billentyű, a melyek saját izomzatuk által jönnek mozgásba, és zárják, vagy nyitják a véráram utját, még pedig egészséges viszonyok között — tökéletesen. A gyomrocok nyílása viszont a két nagy edénnyel közlekedik, és pedig a bal gyomroc a függő érrel, mely az egész szervezet táplálására szolgáló vért veszi át a szívtől, a jobb gyomroc ellenben a nagy tüdőútterrel, mely a szervezet táplálása után felhasznált, és a tüdőbe vezetett vért elenyítés, tehát a tápanyag felvéte után szállítja a bal pitvaron keresztül a bal gyomrocba.

Igazán bámulatra méltó a szívnek működése, mely az egyes üregek falának egymásután váltakozó összehúzódása és elernyedése, nem-

különben a billentyüknek a szükséges pillanatokban való pontos záródása és megfelelő nyílása által jön létre. Egy tökéletes, egészséges viszonyok között hajszálnyi pontossággal működő gépezet a szív, a természetnek nagy alkotása, a mely üregének tartalmát folyton egy irányban, megszabott törvények szerint hajtja előre. A négy üregnek izomfala nem egyszerre, hanem szigoru tempóban egymásután huzódik össze, és lazul el, még pedig a pitvarok összehuzódása a vért a két és háromhegyü billentyükön át a gyomrocsookba hajtja, a melyek ezen idő alatt elernyedve levén, a benyomuló vérnek befogadására tényleg képesek. A gyomrocsooknak következő összehuzódásakor azután a vér a két nagy edénybe áramlik, és visszafelé, a pitvarok felé nem mehet, mert az összehuzódó billentyük teljesen elzárják az utat ebben az irányban. De a nagy edényekbe a gyomrocsook összehuzódásakor behajtott vér sem ömlhet visszafelé a gyomrocsookba, mert ezeknek elernyedésekor meg a nagy edények billentyüire fekvő véroszlop maga zárja el saját súlyával a közlekedést.

Már az eddigiekben is feltüntettünk néhány irányító pontot, a melyekből a szív működésének és általa a vérkeringésnek ismeretére juthatunk. Tulajdonkép tehát csak összegeznünk, részben megmagyaráznunk kell a mondottakat, hogy teljes egészében előttünk álljon az a hatalmas aparátus, a mely életünknek fentartója. Induljunk ki a bal gyomrocsoóból, mely a függő-érrel közlekedvén, összehuzódása alkalmával a

vért ezen főedényen keresztül az egész szervezet táplálására bocsátja. Az egyes edények, melyekre a tüggőér elágazik, mindig vékonyabbak lesznek, majd elveszítik önálló falukat, és mint ugynevezett hajszáledények, az egyes szerveknek minden parányi részét átjárják a tápláló vérrel. Ezen hajszáledényreccén túl az edényzódás ujlag saját falakkal bir, az egyes ágak mindig vastagabbak lesznek, és végre egy közös edényben, az ugynevezett üres viszerben egyesülnek, mely az összegyűjtött vért a jobb pitvarba vezeti. A jobb pitvar összehuzódása ezt a vért a jobb gyomrocsookba hajtja, honnan a vér, a mely már a szervezet és a szövetek táplálására szükséges anyagot nélkülözi, a tüdő-ütéren át a tüdőbe ömlik, hol a légcseré alkal-mával legfontosabb tápanyagát, az élenyt veszi föl, és jut a bal pitvarba, innen a bal gyomrocsookba, hogy azután ujlag a szervek felé vegye tápláló körutját.

A szív bal fele, vagy röviden mondva, a balszív tehát állandóan a szövetek felé hajtja az élenydús, tápláló vért, míg a jobb szív az elhasznált, élenytől már megfosztott vért viszi a szív felé, és innen a tüdőbe. Ismert dolog, hogy a vérkeringésnek első, vagyis a szívből a szövetekhez, innen pedig a jobb szívbe vezető, utját nagy vérkörnek, a másikat ellenben, melynél a vér a jobb szívből a tüdőbe, és innen a bal szívbe áramlik, kis vérkörnek nevezük.

A vérkeringést, ezt a hatalmas erejü működést, saját ereje által teljesíti a szív, tehát

nagy arányu munkát fejt ki, a mire harántcsikolt izomrostjai képesítik őt. Ezen izomerő nagyságáról fogalmat alkothatunk azon számításokból, a melyek igazolják, hogy a szív huszonnégy óra alatt negyedrészt teljesíti azon munkának, a melyet bármelyik erősen dolgozó napszamos nyolc óra alatt végez. Ha ülő helyzetben egyik lábunkat a másik fölött lógatjuk, bizonyára mindnyájan észrevettük már azt a jelenséget, hogy a cipő hegye ritmikusan mozog, még pedig hetven-nyolcvanszor egy perc alatt, sőt mozog akkor is, ha lábunkat valami nagyobb súlylyal megterheljük. Egy aránylag nem is vastag edénybe — térdalji ütér — hajtott vér hullámozása váltja ki azt a mozgást, tehát ezen a kis területen is jelzi a szívnek hatalmas arányokban érvényesülő munkáját.

Igen érdekesek Rankenak idevágó vizsgálatai, melyek szerint minden percre átlagosan 75 szívlökést véve föl, csupán a bal szív napi munkája 64800 kilogrammért tesz ki. Ha ehhez hozzászámítjuk a jobb szívnek működését, amely aránylag sokkal kisebb, mert a tüdőüttőrbeli vérnyomás csupán egy harmadát képezi a függőbelinek, úgy az egész izomerő, melyet a szívnek mindkét fele egy huszonnégy óra alatt kifejt, 86700 kilogrammra megy, vagyis a szívnek egy napi munkája olyan izomerőt képvisel, amely 86700 kilogrammot egy méter magasságra, vagy pedig egy kilogrammot 86700 méternyire volna képes fölemelni. És mennyivel több ez a munka, midőn a civilizált világ fárasztó hegymászásokban, szilaj táncban, dőzsö-

lésben találja szórakozását, és evvel együtt örömet, s annak a szegény, amúgy is szüntelenül, éjjel és nappal működő, pihenni sohasem tudó szívnek még ekkor is helyt kell állania. Valóban igaz az, hogy az emberi szervezetben a szív a Herkules, a szív a Gigász, és a szív az Atlász, a kinek az egész világot elbíró erejével állítható párhuzamba.

A szív működés munkájának, a vérkeringésnek pontos, a részletekben is teljesen tisztán álló ismerete a tizenhetedik század orvosi tudományának nagy és korszakalkotó vívmánya. Az ó-kor bölcsészete még külön állatnak tekinté a szívet az állati szervezetben, és az egész testet behálózó véredényekről azt hitte, hogy azok levegőt tartalmaznak. Galenus, az ó-kor nagy orvosa bizonyította be a nagyon is kézen fekvő dolgot, hogy ezekben az edényekben nem levegő, hanem vér van, de az ütérés és visszeres vér lényegéről még mit sem találunk irataiban. Paracelsus, a tizenötödik század orvosi tanának reformátora, a szívet a nap befolyása alá helyezte, és miszticizmusában a lábon két ütér lüktetését Szaturnusz és Jupiter bolygó csillagok, a nyakon Merkur és Vénusz, a halántékon pedig Merkur és a hold behatásából származtatta. Ennyi homály, ennyi sötétség után csak 1566-ban derengett némi fény, midőn a spanyol Servetus a kis vértör, vagyis a tüdő vérkeringést felfedezte, azonban a mai napig is főnálló és örök időkre megdönthetetlen érvényű kifejtése az egész vérkeringésnek — a nagy angol orvos, Harvey nevéhez fűződik.

1628-ban foglalta írásba a már régebben hirdetett tanítást, és az a hetvenkét oldalas kis könyv, mely fölfedezését adta közkinccsé, az orvostudomány évezredes felfogását döntötte halomra. *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus*, — Bonctani tanulmány az állatok szívének és vérének mozgásáról — ez a cím, de a tartalom Harveyt minden idők legnagyobb kutatójává, legkiválóbb szellemévé emelte. Fölfedezéseiről is elmondhatjuk azt, a mit az Ember tragédiájának írója mond egy helyütt, hogy

Az eszme él, s a láng mely fellobog,
Világot késő századokra vet.

Saját korában, ősrégi és megcsontosodott nézetek között kezdetben maró gúny ostromozta Harveyt, de az igazság örök fényét sem a gáncs, sem az ellenszenv nem tudá elhomályosítani, a vérkeringésről szóló tan, az emberi szellem kutatásának egyik nagy vívmánya, örök életű lesz, még pedig teljesen abban a keretben, mint a hogy azt a nagy angol megalkotta. Egy bevégzett, minden ízében tökéletes tan ez, a melyhez évszázadok bűvárlása sem tud egy hajszálnyit sem hozzátenni, vagy belőle elvenni, egy igazi nagy eszme, a mely közkinccse az emberiségnek, és a melyen a mai orvostudomány épült föl régi, roskadozó alapjaiból.

Ez volna igen tisztelt Hölgyeim és Uraim! legfőbb vonásokban a szív valósága. Térjünk át annak költészetére, és engedjék meg, hogy tárgyalásomat egy regével kezdhessem.

A vallás, és minden népnek hagyománya úgy tanítja, hogy az alkotó a föld porából teremtelte az embert, melyben az anyagot és a szellemet egyesíté. Minden tagnak, a test minden egyes részének sajátos tulajdönt adott, melyeknek összesége azzá telte az embert, a mivé teremteni akarta. Agyába a szellemet zárta, lelkét a legmagasztosabb tulajdonokkal ruházta föl, és megállapította szigorú pontossággal a törvényeket, melyek az egyes szervek működését irányítják. És az így alkotott ember élővé vált, élt, gondolkodott s nemes és szép tulajdonokban ékeskedett, de érezni még nem tudott. S midőn alkotója még ezen adománynyal is felruházni akarta őt, végig tekintvén rajta, minden szerv és annak minden paránya bőségesen bírta már nagylelkűségének pazar adományait. egyedül a test mélyébe zárt szív állott még üresen. A teremtésnek látszólagos mostoha gyermeke, a zakatoló szív kapta tehát az érzelmek gazdag és változatos harmóniáját, és e kis helyén a testnek oly sok benső, oly igaz érzés, de vele együtt oly sok indulat is honol azóta.

Ez a kis rege nemcsak magában véve szép, hanem egyuttal irányítást is ad arra nézve, hogy mily szempontokra kell kiterjeszkednünk, ha a szívnek a költészethez, a szobrászathoz, a zenéhez és a művészethez való viszonyát akarjuk fejtegetni. Néznünk kell első sorban, hogy mennyire közelíti meg a költő, a szobrász, a festész, a zeneíró a tényleges szívet, midőn arról alkot szelleme, azután pedig azt kell kutatnunk, hogy mennyi igaz vonás hozta létre

azt a hatalmas nimbuszt, mely a szívet a művészet minden terén dicsfényvel övezi.

A költő mondása, hogy a szív egy kis husdarab ott a bordák alatt, teljesen az orvostudomány tanítását hirdeti, míg a szív regéje egy hatalmas arányu költészetnek, a lirainak előn megalkotója, a mely minden nemes és nemtelen, jó és gonosz, nagy tettekre hevítő és magasztos érzés székhelyéül tekinti azt a kis husdarabot. Szív nélkül nincsen líra, nincsen dal és nincsen semmi érzés — a költészetben. A legmerészebb fantázia alkotta meg azonban azt a breton regét, mely a szívnek szerető érzését a végletekig fokozva, még a halál után is evvel a magasztos tulajdonnal ruhazza föl a már kihült szívet. Egy szerelmes ifju — így szól a rege — a gonosz tündér kezét csak úgy nyerhette el, hogy kívánsága szerint megölte édesanyját, és annak vértől párolgó szívet a tündérhez vitte. A nagy lelki izgalom, és bünének tépő öntudata reszketővé tette az ifjut, összeesett az uton, és a kezéből kigurult szív megszólal, résztvevő szeretettel kérdezi: „Nem ütötted meg magadat édes fiam?” A költők által annyiszor, és oly lélekhez szólóan megénekelt anyai szeretetnek önfeláldozását, ennek az érzésnek igazi nagyságában megnyilatkozó fönségét hirdeti ez a szép rege, és egyuttal a szív sok érzése közül erre az egyre von glóriát.

Lear király nagy költője adja Cordéliának ajakára a szavakat, hogy nem tudja nyelvére venni szívet, mert az őszinte és igaz érzést a hizelgéshez és hazugsághoz szoktatott király

ugysem képes megérteni. És midőn az ősz király épp abban csalódott, a kit legjobban szeretett, a mézes szavu Gonerilban, a kétségbeesés igaz fájdalma mondatja vele a jellemző schakspéri szavakat: „Boncoljátok fel leányom szívet, vizsgáljátok meg, mi burjánzik ott?”

Ugyanez a gondolat vezeti Madáchtot is az Ember tragédiájának következő soraiban:

Könnyü itélni a felületesnek,
És mily nehéz, ki a szívet kutatja,
Méltányolva minden redőzetét.

Nem szükséges hozzátennünk, hogy Schakspere lehetlent kíván, Madách pedig meg nem valósíthatót mond, mert a szív minden érzésben és minden indulatban csakis szív marad. Nem változik törvényekhez kötött működése, midőn a neki tulajdonított költői érzések behatása alatt Otelló megöli Desdemónát, Coriolán gögös büszkeséggel lenézi a római népet, Machbeth és nagyravágyó neje megölik vendégüket és törvényes urukat, Leander átuszsa Heróért a tengert, és Romeo méregpocharat ürit Juliáért.

Goethe a szívet makrancos és csüggedt valaminek mondja, és Fausztban az emberi élet minden szenvedésének, a lét örök problémáinak, s a harmonikus megoldás után áhító vég nélküli vágyódásnak részesévé teszi.

Heine dalaiban „gyönyör és bánat verik bilincsekbe szívet” a költőnek, „s kék ábrándok oceánja zsong a szív felett.” És az érzés igaz hangján dalolja a nagy lírikus:

Szivem ujong, és rohanva
Száll utánad, édesem!

Majd ismét elmondja suttogó hangokon:

képmásod
Remeg, reszket a szivemben.

A szivről, mely a szerelem érzését nem ismeri, azt mondja a költő, hogy „megfagyott, s hideg, komor tél reszket mélyében“, a szellemes író pedig, — hogy „nem tudja, mi az isteni.“ A barátságot is úgy határozza meg a költészet, hogy két sziv egy dobbanás, két lélek egy gondolat, míg a szivrepesztő bánatról mennyiszer szólanak népdalaink gyöngyei, és mily szépen éneklie meg a reményében, vágyaiban csalódott szivnek busongó kétségbeesését a magyar lírikus költészet.

Nagyon szépek Madáchnak sorai is, hogy:

Az elszakadt sziv könnyen összefor,
S megint csak fáj, ha újra elszakasztjuk,

hiszen a költészet szerint a sziv szenved
át a válásnak keserü fájdalmait, és nyer enyhülést, ha feledni tud.

A költészet, a mely magas polcra helyezi a nőt, a felmagasztosult ideált, tömjénező áldozatot mutat be a női szivnek, midőn gyengébbnek és nemesebbnek, érzésekre sokkal fogékonyabbnak tekinti a nőt, a férfi szivét, annak lelkületét pedig hatalmasabb erejü érzések székhelyévé avatja. A nőt — így szól a költő —

Ne mondd örök szeszélynek,
Érzelve több, mint férfié,

S ha meg nem rontja a hiu érdek,
A legnemesebb sziv — az övé.
Szerencsétlent csak ő tud szánni,
És vigasztalni a szenvedőt
A tévedést siratni, bánni,
S ha nem vár boldogabb jövőt,
Ki nem fáradni sohasem.
S meghalni hitben, csendesén

A fiatal kor lelkesedéséről, midőn a vágyak sólyomszárnya még nem törött. mondja Petőfi, hogy

Az ifju sziv lángdobogva ég,
Világít az, midőn sötét az ég.

Viszont a hazafias busongás fájdalmában, midőn „sziv és pohár tele búval, borral,“ a jobb jövő reménye, az el nem hagyó gondviselés és a hazának olthatlan szeretete lángol a költő, és általa mindnyájunk szivében.

Igen kiterjedő lenne felolvasásunk, ha a szivnek tulajdonított minden érzésre és minden indulatra példákat hoznánk fel a magyar költészet remekeiből hiszen a szivet az érzések igazi Pandora szelencéjévé tette a poézis. Csupán egy megkapó verset említek, mely a sziv költői szerepét a legszebb vonásokban festi, és e tekintetben a világirodalom kimagasló alkotásai közé sorozható. A költeményt Reviczky Gyula írta címe: A sziv, és teljes szövege következő:

Csak egy darabka hus; láthatlanul,
Kiváncsi szemtől rejtve dobban,
Hol viharozva, vészesen, vadul,
Hol mélabús, meregő nyugalomban.

Egynek — szeliden sutgó öröm,
 Másnak — bőszen kiáltó kárhozat.
 Eszemet rajta hasztalan töröm,
 Nem fejthetem meg óh sziv! titkodat.

Tagoljon szét a higgadt bölcselő,
 Bonckés metéljen darabokra,
 Titok maradsz, mély, meg nem fejthető,
 A kérkedő tudósokon kifogva.
 Ma — Istennel szállsz szembe vakmerőn,
 S holnap — lesujt egy röpke gondolat.
 Hitvány és gyöngé hozzá agyvelőm,
 Hogy felfogjam csudás mívoltodat

Rejtélyes szfinksz! Öröklétü talány!
 Természet legnagyobb csudája!
 Az ember, ez a nyomorult parány,
 Világát, minderét benned találja.
 A mi a sárból Istenhez ragad,
 Mi üdvözít, — az mind a te műved,
 Te adsz a porhüvelynek szárnyakat,
 És mégis, — legjobb élni nélküled.

A sziv költészetének tulajdoníthatjuk, hogy a mindennapi élet nagyon is egybeforrott a sziv fogalmával, és alig van életünknek nyilvánulása, melyben a szivnek mindent irányító nevét föl ne találúnk. Jól esik szivünknek, ha másnak boldogságát látjuk, ha a természet pazar szépségében gyönyörködhetünk, és megesis a szivünk, ha szenvedni látjuk embertársainkat. Fáj a szivünk, ha sorcsapás sujtja szeretteinket, örömtől repes, ha a gyermekkor édesen boldogító emlékeire visszagondolunk. És örökké ajkunkon forog a sziv neve abban a sok jelzőben, mely a szivnek tulajdonított érzések alapján ment át a köztudatba, mint például az asszonyszivü,

bátor, csendes, egyenes, egyenetlen, egyenlő, felelmes, gyöngé, józan, kegyes, kemény, kész, kicsiny, kő, magahitt, merész, nyers, titkos szivü szólásmódok, a melyek nagyon is jellemzők a magyar nép érzelmvilágára. Nyelvemlékeink kincsesházában azonkívül nemcsak mint az emberi érzések középpontja szerepel a sziv, hanem átvitt értelemben is használtatik. A Jordánszky kódex emliti például, hogy „lészen embernek fia a földnek szivében“, és az Érdi kódexben olvassuk, hogy „másodnapon ismét dél szivében jutott vala hazához,“ egy más helyütt pedig: „Atyámfia, ha meg akarsz látni, jöjj ide ezen helyre harmadnapnak délszivében.“ Épp ilyen kitétel, hogy a télnek szinte szivében vagyunk, továbbá nagyon jellemző, hogy az ország fővárosát az ország szivének mondja a magyar, azt pedig, kit igazán szeret így szólítja meg: Édes szivem.

A festészet és a képek sokszorosításával foglalkozó kromolitografia a sziv valóságát idealizálva tünteti elő, másrészt pedig azon érzéseket is megtestesíteni igyekszik, a melyeket a festő van hivatva a vásznon rögzíteni. A vallásos irányu festészet a való szivnek három módosulatát ismeri, és ennek megfelelőleg a tényleges sziv képével az örök szeretet, a mélységes fájdalom és a lelki tisztaság fogalmát szimbolizálja. Az örök szeretet szive a természetes alakot mutatja, azonban felsőrészből, ott a hol a nagy edények kiindulási poutja van, hatalmasan égő lánggal, a melynek tüzében néha a kereszt is feltűnik, a szeretet lobog,

mely az oldalakról kisugárzó fénynyel a világ megváltásáért hullott vércsöppek között minden irányban terjeszti melegét. A fájdalom szívet tör járja át, míg az ártatlanság szívéből liliumvirág, ennek közepén kereszt emelkedik, és mellékdíszítés gyanánt a szív izomzatában futó koszoru üteret is felhasználva, egyik esetben a fájdalom költői szimboluma gyanánt tövis, máskor pedig az ártatlanság jeléül apró rózsakoszoru fonja át a szívet. A hit keresztjéből, a remény horgonyából és a szeretet szívéből alkotott hármasság jelképe is ezen vonásokat tünteti elénk a szív, mint az egész világot átölelő hatalmas szeretetnek forrása.

Ha azon érzéseket nézzük az esztetika szempontjából, a melyeket a köztudomás a szívnek tulajdonít, úgy a lelki élet minden hullámozásának, az érzések és indulatok minden nemének megtaláljuk hatalmas képviselőjét a festészetben, a melynek legszebb föladata éppen abban áll, hogy ezeket, állítólag a szívben leviharzó hullámokat az arcon, mint a lélek tükrén érzékíti. Rafael Madonnája a lelki világ és a külső helyzetek közötti viszonyt idealizálva, átszellemült és igazán fölemelő hatást gyakorol a szemlélőre, míg például Berettini Szent Martinája, a ki két kezét szívére téve, áhitattal tekint a menny felé, a keresztény alázatosságnak igazi apoteozisa. Gomez Moreno Istenes Jánosa a tüzből ment ki egy haldoklót, és szívéhez szorítván őt, a felebaráti szeretet hirdője. Az anyai szeretet és a keresztény megnyugvás eszméjét egyesíti Loverini Szent János vértanúja,

a kinek levágott fejét az édes anya szorítja szívéhez szemével pedig a magasba tekint. Manche Szent Péter apostola kulcsot tart baljában, míg jobb keze a szív fölött pihen, és a szívnek a hatalmat irányító szeretetét jelképezi. Rubens ismert képe, Lázár föltámasztása, a szívet átható boldogságot és örömet fejezi ki, midőn a megholtak tudott ember környezői mindkét kezüket szívére szorítják. Az anyai szeretet gyönyörű megtestesítését láthatjuk Guido Reni festményében, a kisdedek legyilkolásában. Egy csoport megölt gyermek között félve szorítja szívéhez a dult arcú nő a megölt gyermeket, és védi a poroszlók durvasága ellen, míg a csoport többi alakjai kezüket szívére fölött tartva, kétségbeesetten zokognak kivégzett csecsemőjükért. Ezt az anyai szeretetet érzékíti Holbein Hans híres Madonnája is, a ki szíve fölé emeli kisdedét, és boldogságtól sugárzó arccal tekint rá. A szív érzelmeit talán a zene tudja leginkább hullámozásba hozni, és a harmóniának a lélek szimpatiajával való ezt az egyezését Rafael Szent Ceciliája fejezi ki legjobban. Kezében orgona sipjai vannak, előtte hangszerek, és lelkesült arccal tekint a magasba azon érzések uralma alatt, melyeket a zenének örök szépsége ébreszt szívében.

De ne folytassuk tovább, hiszen nem esztetikát akarunk írni, hanem csak példákat hoztunk föl a szív egyes érzéseinek festészetéből.

A szobrászat a szívre vonatkozólag épp olyan nyomokon halad, mint a festészet, és

például Veit Stosz Madonnája a sziv fölött imára kulcsolt kézzel a keresztény áhitatnak megtestesülése. Michel Angelo Madonnája viszont gyermeket karol át bal kezével, és fejét szivéhez szorítva, az anyai szeretet hatalmas érzését ábrázolja előttünk.

Az ötvösművészetnek is igen kedves tárgya a sziv, és aranyból, ezüsből, drágakövekkel ékesen, zománcozva, vagy minden diszítés nélkül készíti a szeretet jelvényét a karkötők, nyakékek, fülönfüggők, gyűrűk és a régi násfák változatos alakjában. Különösen kedvelt motívum a sziv a régi magyar ékszereken, és például Thurzó Katalinnak spanyol művű, sziv módra csinált, fehér zománcos, arany nyakravalója tizenegy darab zománcozott szivből volt összefoglalva, közöttük kilencvenkét gyöngy tartotta fen az összekapcsolást, mindegyik szivnek közepét pedig hatalmas gyémánt diszíté. Egy 1618-ból való családi leltár említi Thurzó Máriának násfáját, a melynek közepén korszó formára módosított sziv foglalt helyet, és ezt kilenc gyémánt, huszonnégy rubint, tizenegy igaz gyöngy ékesítette. A sziv formájú fülbevalók közül 1652-ből említhetjük Draskovich Johannáét, a mely, amint az egykoru leírás mondja: sziv formára való kicsiny függőcske, melybe vagy tizenegy rubint, nyolc igen kicsiny gyémánt, és függ rajta egy öreg gyöngyszem.

A régi családi ékszerek kincses házából vettem e pár adatot, ambár a modern életben is nem egyszer látjuk a szivet különböző

ékszereken. Jelentősége a neki tulajdonított legfőbb érzésben, a szeretetben találja a magyarázatot, mert a sziv akár gyémánt ékszer, akár pedig a romlatlan lelkű nép egyszerű mézeskalácsa legyen, mindenkor a női szépség előtt meghajoló szeretetet, és annak legmagasabb fokát, a szerelmet tolmácsolja.

A zenéről, annak a szivre és egyáltalán a lelkivilágra való hatásáról már a klaszszikus mondás azt tartotta, hogy általa pectora mollescunt, asperitasque fugit, — finomul a sziv, eltűnik a nyersség. A zene igazán a lélek műveltsége, minden érzés minden indulat kifejezésére alkalmas a harmónia hatalmas erejével, és úgyszólván játszadoxva vissz magával bennünket az érzeimek azon hullámzatos változatain, a melyeket szivünkben felébreszt. A zene az összhang által hat, és a helyenkint mutatkozó, de önmagában felolvadó dissonancia még inkább fokozza a sziv vágyódását a tiszta összhang, a zavartalan érzés után. A zene mintha kicserélné az ember lelki világát, mintha más érzések tölténék el szivünket, mintha más, nemesebb légkörben találnók magunkat. Megnyugvást ad a sziv háborgó szenvedélyének, miként ezt például a Karthauziban is látjuk, kit a templom zenéje és a társak éneke ment meg az öngyilkosságtól. A Himnusz és a Szózat zenéje, a magyar nép hazaszeretetének, lángoló lelkesedésének ez az égbe szálló imája, hatalmas lüktetésbe hozza szivünket, élénkebbé, pezsdülőbbé teszi a vérkeringést, és felébreszti szivünkben a magyar szabadság-

nak örökre égő vágyát, reményeinek teljesülését, a melyért minden szívből „buzgó imádság epedez százezrek ajakán.“

A zenének a szívre való döntő hatását minden tárgyalásnál, minden fejtegetésnél szebben fejezi ki Schackspere a Velencei kalmár ezen szavaiban:

Nincs oly nyers, zord dühös való,
Mit át nem alakítna a zene,
Habár csupán kevés időre is.
Ember. kiben nincs zene,
Kit meg nem indít édes hangvegyület,
Csel, hitszegésre, zsákmánylásra kész,
Kedélymozgásai tompák, mint az éj,
S pokolsötétek szenvedélyei.

A zene és a szív között létező kölcsönöség alapján ne csodáljuk, hogy a szívnek saját zenéjét, — mert ilyen is van, — Beethoven szelleme dolgozta fel egyik kompozíciójában. A tizenhatodik opus negyedik számú vonós négyesének Scherzójában a szív dobogása, annak egyszerű és egészséges állapotban változásakat nem mutató hangjai képezik az alap gondolatot, a melyet Beethoven kidolgozása oly fényesen variál.

Pedig ezek a szívhangok a valóságban nagyon is egyszerűek, az óraketyegés tiktakszerű üres zenéjéhez hasonlóak, de rendkívül fontosak, mert ezeknek módosulásából, a hangok helyébe lépő zörejek természetéből állapítja meg az orvosi tudomány tanítása a szív kóros elváltozásait, betegségeit. Ezen szívhangok eredetét nem szükséges bővebben

magyarázni, hiszen a vérkeringés vázlatos taglalásából könnyen megérthetjük. Inkább csak ismételnünk kell, hogy a szív és a nagy edények elágazódása fölött mindig két külön hangot hallunk, melyek a pitvaroknak és a gyomrocsonkoknak váltakozó, egymást követő összehúzódásaiból származnak. A szívcsucson és a jobb gyomrocsonk fölött hallható két hang közül az első a két, illetőleg háromhegyű billentyűnek lengése által jön létre. míg a második hang a gyomrocsonkokból kiágazó függér és tüdőútér félholdalaku billentyűjének tolvazetett hangja. A két nagy edény fölött hallható két hang közül viszont az elsőt az edényfal feszülése hozza létre, a második ellenben az ütérben a véráram által zárt félholdképzű billentyűknek saját lengése.

A szív valóságos zenéjének egyik módosulását, a rendetlen szívverést, és az ebből származó kihagyó ütérlokést is feldolgozta a polifonikus zene. Schubert a halál és a leány egyszerű dallamából mesteri tökéletességgel irt vonós négyesében a haldokló leánynak mindinkább gyengülő, rendetlen ütérlokést a viola szagगतott, lassu, majd ismét gyorsuló, végre megszűnő szólamában nagyon szépen érzékíti.

A szívnek ezen rendetlen, halált megelőző működése a szívet kormányzó idegrendszernek kimerüléséből származik, szükséges tehát, hogy erről is megemlékezzünk. A szívnek saját idegrendszere van, de közvetlenül, még pedig az úgynevezett bolygóideg útján az

agygyal, minden működés középpontjával is összeköttetésben áll. Ha a szív idegducai ingerületbe jönnek, úgy ennek eredménye gyanánt a szív összehúzódik, majd elernyed, tehát szabályszerű működését folytatja. És ezen saját ducai arra is képesítik a szívet, hogy az agytól származó idegvezetés felfüggesztése esetén rövid ideig még nem szűnik meg összehúzódása. A békaszív például, a melyen ily kísérleteket gyakorta végez az élettan, a testből kivéve, eleinte gyorsabban, majd mindig renyhébben még órákig is ver, különösen akkor, ha élenyt vezetünk reá, míg a szénsav, vagy az epesavak alkalmazása épp elenkezőt eredményez. Ugyanezen okból magyarázhatjuk, hogy az akasztott ember szíve még 10–15 percig ver azután is, hogy a fuladás beállott. Az agygyal, és egyáltalán a központi idegrendszerrel való összekapcsolás a szív működésében gyorsító és lassító szerepet játszik, és például a bolygóidegnek villanyárammal való izgatására a szívlökések száma igen szaporánéha 180–200 is lesz percenként, az ideg átmetszése után, tehát a vezetés megszűntével ellenben leszáll majdnem 40-re. A szív mozgását ezek szerint saját idegrendszere váltja ki, és tartja fön, azonban a kormányzást az agy végzi a gátló és az izgató szívidegek útján. Ha már most az agy sem a gátló, sem pedig az izgató idegeket be nem folyásolja, úgy a szív munkája gyér, és erélytelen; ha a gátló hatás növekszik, úgy a szívverés gyér, de erős lesz, míg az izgató hatás túlsúlya mellett a

szívverések száma nőni fog, de erélytelen lesz működésük. Ha végül akár kedélyi rázkódás, akár önálló ingerek, akár pedig külső behatások, vagy például szeszes italok bőséges élvezése mind a gátló, mind pedig az izgató pályák működését fokozza, úgy a szívzaporán és hatalmasan ver, igazán dobog, miként ezt a mindennapi életszenvedélyes jelenei igazolják.

Ezen fejtegetések szerint az a sok költészet, — a hatalmas nimbusz, mely a szívet a kedélyvilág trónján tömjénezi, ködkép gyanánt szerte foszlik, mert az érzéseknek, az indulatoknak, és egyáltalán a kedélynek hullámai nem a szívben zajlanak le, hanem az agykéreg, az intelligencia székhelye képezi minden érzésnek, minden gondolatnak, minden tudásnak, és minden cselekvésnek hatalmas erejü centrumát. Az idegsejtek millióiba lerakott képzetek, és az azok között létező kapcsolódás tökéletes mechanizmusa teszi az embert érző, gondolkodó, és cselekvő tagjává a nagy természetnek. Az érzelem, a költők szíve, nem más, mint olyan öntudati állapot, a melyben különböző képzetek, és az ezeknek megfelelő testi érzetek, vagyis a kellemes és kellemetlen, az örvendő, és busongó állapot vegyesen fordulnak elő, és irányítják az ének működését. Ha viszont a gondolatfolyamat csupán képzetekből alakul megfelelő testi érzések nélkül, úgy az ész, a gondolat alakul ki az idegrendszer labirintusából, mondhatjuk tehát, hogy az észben, mint képzetecsoporthban igen kevés a testi érzetek száma, míg az érzelemnél túlnyomó súlylyal

épp ezek érvényesülnek. Az érzést, az indulatot tehát nem a szív váltja ki, hanem a képzetek és a megfelelő testi érzetek egymásra hatásából származnak. Nagyon természetes, hogy ez a két kiváltó tényező teljesen födi egymást, és egyik a másikat létrehozhatja. A testnek állapota ezek szerint képes bizonyos gondolatokat ébreszteni, az asszociáció alapján létrejött képzetek viszont a megfelelő testi állapotot váltják ki, és e kettőnek egymásra való hatása teremti meg az érzéseknek és indulatoknak sokféle változatosságát.

De, habár a lélektanak, és az élettanak ez a tanítása ma már megdönthetetlen erejű igazság, azért mégse foszszuk meg a szívet attól a költészettől, a mely köréje fűződik, hiszen minden valóság szászszorta szebb, ha a költészet aranyozza be zománcával. És a nagy, látszólag áthidalhatlan ellentét dacára is lehet összekötő láncszemeket találnunk a szív valósága és a szív költészete között, a melyek tehát nem nézik pusztán az anatomus szemével a szívet, de a költészet nagyító üvegének képét sem engedik a fantázia pompájában tündökölni. A millió és millió idegsejtbe lerakott képzetek, és a hasonló tartalmuaknak változatos egyesülése, tehát az egész szellemi működés, önmagában véve, az egész szervezettel, és így az idegrendszert is tápláló vérrel ellátó szív nélkül korántsem volna képes érvényesülni, mert az érzést, a gondolatot és a tudást, meg a cselekvést csak akkor képes az agykéreg kiváltani és irányítani, ha az

idegsejteket, és azok hálózatát bőven áramolja át a vér. A szív tehát a gátló és izgató idegpályák útján nagyon is befolyásolja az agynak működését, a melyet lassubbá, vagy élénkebbé tesz, és így az asszociációk könnyebb, vagy lassubb kiváltását irányítja. A szeszes italok kis mennyiségének például megvan az a hatása, hogy a szív működését, és így a vérkeringést fokozza, mi által több vér áramolván az agy felé, a képzetek reproductiója, és a gondolatok élénksége erőben és gyorsaságban nőni fog, színesebbek, pompázóbbak lesznek azok, mintsem rendes körülmények között lettek volna. Az agy bővebb táplálása, a szövetek finom recéinek vérrel való elöntése tehát növeli az agyműködés energiáját, miáltal a lelki világ minden jelensége gyorsabb, és élénkebb menetű működésben nyilvánul, míg a hiányosabb vérellátás épp ellenkező hatást eredményez.

Ez a fiziológiai tény adja meg a kapcsolatot, melylyel a szív valóságát annak költészetével egybefűzhetjük. Ha olyan képzetek, és olyan testi érzetektől alakul ki az érzelem, vagy az indulat, a melyek felüicitő, élénkítő jellegűek, úgy az idegrendszer izgultsága a szívre is átterjed, amely ezen izgató hatás folytán a szokottnál hatalmasabb működésbe jövén, bővebb vért fog az agykéregnek megtevelő, és a hatást kiváltó idegsejtjeihez juttatni, és ez által épp a bővebb táplálás miatt az érzelem intenzitása, ereje növekszik. Az öröm, a váratlan meglepetés, a hazafias felbuzdulás szívdobogását mindnyájan tapasztaltuk, és érez-

tük, hogy ez a tartós kedélyhullámozás csak hosszabb idő múlva csendesül, akkor, midőn a szív is visszanyeri nyugalmát. Ha viszont olyan képzetek, és olyan testi érzetek fűződnek érzelmmé, és nagyobb fokon indulattá, a melyek az egész idegrendszerre, és ennek utján a testi élet minden jelenségére gátló hatást gyakorolnak, úgy a szív működése lassubb lesz, az agynak táplálása tehát csökken, és így a szív másodlagos uton közrejátszik azon lenyomó érzések növelésére, a melyek az agykéregből kiindultak. A szomorú hangulat, a bánat, a kétségbeesés, az önmagával meghasonlás, a lelki csüggedés érzelmében a vérkeringés lassu és rendetlen, s csak a lelki világ ezen tüneteinek hanyatlásával emelkedik újlag, de például a búskomorságban szenvedő egyénnél állandóan megmarad előbbeni gátlott működésében.

Ez a hatalmas befolyás, melyet a szív a lelki működésekre gyakorol, és a mely ezen alapon a valóság és a költészet összekötő láncszemét képezi, még egy irányban érvényesül, és ezt is a szív váltja ki. A szív működése által, miként láttuk, a vér a tüdőbe jut, hogy onnan élelyt, tehát tápláló anyagot felvéve jusson a szívbe, és ennek hajtó ereje által a szövetekhez. Az ingerületbe jött idegsejtek működése nemcsak vért igényel, hanem olyan vérre van szüksége, a mely ezt a tápláló oxigént tartalmazza, mert az élelyült vér fokozottabb működést vált ki, míg a nem élelyült, az úgy nevezett viszeres vér bénítólag hat a képzetek kiváltására. A széngázmérgezés kisebb

fokánál például, minthogy a vér szén-monoxidot és nem oxigént tartalmaz nemcsak a szívverés lesz lassubb, hanem bágyadtság, kábultság is jelentkezik, a szelleml működés pedig minden irányban esést mutat. Viszont az üde, tiszta levegőben a szellem leginkább munkaképes, és mindnyájan ismerjük azt a tapasztalati tényt, hogy ködös, zimankós időjárásakor a fej nehéz, a gondolat lehangolt, az érzés komor és busongó. Miltonról is azt mondják, hogy az Elvesztett paradicsom legszebb részeit akkor írta, midőn az időjárás kedvező volt, mert langeszének működése akkor szárnyalt legmagasabbra, rossz időben pedig bizonyos tehetetlenség vett rajta erőt. És a téli álmából új életre ébredő természet, annak minden bája és varázsa mily nagy mértékben képes lekötöni gondolkodásunkat, mennyivel csapongóbb tavaszkor a képzettársítás, mennyivel üdébb és boldogítóbb az érzés, a mely lelki világunkat betölti, és egyuttal az egész szervezet működésére is felüdítőleg hat. Igaz, hogy sok egyéb tényező is közrejátszik ebben, de a főszerep mégis csak a szívé, a mely fokozottabb működése miatt bővebb vérrrel, és az üde levegő folytán nagyobb oxigén tartalommal látja el és táplálja a képzetek reproductióját kiváltó aszszociációt.

A szív valóságának és költészetének viszonyára a mondottakon kívül igen fontos körülmény, hogy a vérkeringésről halavány nyomokat már akkor találunk a költészetben, midőn a szív tényleges működését az orvostudomány még nem ismerte. Schakspere drámáiban nem

egy gondolat csillámlik föl a vérkeringésre vonatkozólag, de jegyezzük meg jól, hogy Harvey csak 1615-ben kezdett először szólani a szivről, és tanát csak 1628-ban foglalta rendszerbe, Schakspere művei pedig akkor már mind készen valának. A két nagy Vilmos, a költő és az orvos szelleme kerül így rokonságba, de Schakspere megelőzte Harveyt, mert a nagy eszmének előre vetett lényességével már csirájában sejtetni engedi azt a titkot, a melynek kifejtése Harvey nevéhez fűződik. A két nagy elme egy korszakra árasztja szellemének ragyogását, és mindegyik a másiknak mesterségéből sajátított el legtöbbet. Harvey költői érzéssel bírt, Vergiliust szerette olvasni, és igazán klaszszikus műveltsége volt, Schakspere pedig, miként ezt művei, az emberi érzéseknek és indulatoknak ez a hatalmas bibliája, tanusítja, messze vágó, alapos orvosi ismeretekre tett szert, és például Lear királynak tébolyát az orvostudomány is mindenben hajszálig egyezőnek ismeri a valósággal.

Schakspere műveiből csupán két pontot említek, mint a vérkeringésre legjellemzőbb mondását. Julius Caesárban Brutus így szól Portiához:

Becsületes, s igaz nőm vagy, s nekem
Oly drága, mint véremnek cseppjei,
Melyek setét szivembe ömlenek.

IV. Henrik második felében pedig Falstaff ezt mondja: „A bor felhevíti a vért, s belülről egész a legvégső részekig keringésbe hozza. A

test minden lakója és parányi élő szellemei kapitányuk, a szív elé sereglenek, mely e kísérő csapat által nagygyá növe, felfuvalkodva, hősi tetteket visz véghez.“

Összekötő kapocs végül a valóság és a költészet között, hogy a szív, és általában a vérkeringésnek egyes tüneteit részint a valónak megfelelőleg, részint pedig költői szárnyalással fejezi ki a poezis. A véredények tágulását és szűkülését kiváltó, úgynevezett véredénymozgató idegek okozzák, hogy hirtelen örömnél, váratlanul fellépő kellemes érzésnél kipirul és élénkebb az arc, egész testünket pedig hevület hatja át. Lehet-e ezt az állapotot a valóság és a költészet összekapcsolásával szebben, találékosan kifejezni, mint midőn Arany János írja Katalin-jában:

szivvére mind
Arcába folyt, örömszökelve,
Mintha a kedves jövevényt
Meglátni, ablakhoz sietne.

Az ájulás tüneteit viszont az érzés és a mozgás megszűnésén kívül a vérkeringés zavarai alkotják, minek folytán az arc halavány, hideg, megnyult lesz, az ajkak krétafehérek, a végtagok meghidegülnek, és a szivműködés erőben és hatásban lényegesen alászáll. Ezt az orvostani tényt, a mely az agy vérszegénységéből ered, a költőkirály is többször leírja műveiben, de a költészet varázsa már új alakot, új utat jelez ki, nem azt, a mi a valóságnak tényleges képe. Vörösmarty költészetében azért jön létre az

ájulás, mert a vér gyorsabban ömlik a szív felé, a valóság ellenben az, hogy kevés vér áramlik az agy szövetéhez. A végeredmény, a hatás mindkét esetben ugyanaz, csupán a valóságot színezi, mutatja szebbnek a költészet. Vörösmartynak e tárgyra vonatkozó jellemző sorait a Délsziget első énekében találjuk.

Borzadt a gyermek, mikor azt szemlélte; fehéren
Hagyta piros képét a szívhez ijedve futó vér

Turi nőjében pedig ezt olvassuk:

Futna de lerogy, s szívéhez
Pártos vére visszafut

Végül a Két szomszédvár utolsó énekében:

Enikő ajultan hulla le, s kedves
Arcaitól a vér látszott bucsuzni örökre.

És mennyi költészet teszi szebbé az elvérézés utáni halálnak rideg valóságát, midőn ugyancsak a költőkirály mondja az Áldozat negyedik felvonásában:

Az ér, az élet medre, kiürül
S a szív, az életforrás, elapad.

De nem folytatom tovább, hiszen hosszúra nyulott felolvasásom ugyis visszaélt már a türelemmel. A felhozott kapcsoló láncszemek által akartam legfőbb árnyalásában egybefűzni azt a valóságot, mely a szívnek élettani saját-sága, és azt a költészetet, a mely minden érzés és indulat forrásává avatja őt. Láttuk, hogy a szív tökéletes szerkezetű, és az agy kormány-

zása alatt véghetetlen pontossággal működő gépezet, a mely épp ezért nagyon is méltó a költők magasszárnyalásu dicsőítésére. És a próza, a valóság, meghajol a költészet bűbája előtt, örvend, hogy az egész világ irodalma, örök idők költészete dicsőíti az anyag világában testi szervezetünknek ezt az egy részét, az életnek ezt a hatalmas erejü forrását, melyben a materialisztikus lényeg és az ideális zománc oly fenségesen egyesül. Miként a multban, úgy a jövőben is a szív fogja egyesíteni magában a menyország üdvét és a pokol gyötrelmeit, s a világ szemében minden vágyunknak, minden reményünknek, és az élet minden nemes érzésének irányítója marad mindenkoron, bármit tanítson is fölöle a tudomány. A szív költészete örökre nyíló virág, melyet a művészet minden ága ápol körülrajongó szeretetével. És a valóság is megbecsüli, féltékenyen óvja ezt a virágot, a szívnek költészetét, a mely nélkül oly sívár és oly kietlen volna életünk, — hiszen nagyon igaz a költő mondása:

A szívnek nincs tavasza, reggele,
Ha elhullott virága, levele.

162587

